

Juan Carlos Mora, David Zapirain

# ALTZAKO GIZARTE TIRABIRAK XVIII. MENDEAN. GATAZKA HORIZONTALA ETA GATAZKA BERTIKALA

Historia Sozialaren esparrutik euskal modernitateko gizarte eragileen arteko harremanen dialektika aztertzeaz arduratu diren ikerketa gehienek nagusiki tokiko esparruaz gaindikoa den eremua azaltzen duen ikuspegi batetik egin dute. Fernández Albadalejo, Fernández de Pinedo, Otazu, eta berriki Iñurritegiuren ikerketa klasikoek euskal XVIII. mendearen<sup>1</sup> iragaite gorabeheratsurekin batera doan desegituraketa sozialaren prozesua modu diakronikoan aurkezten dute. Beste egile batzuk, bere alde-tik, garai horren amaieraren azterketa sozialera inguratu dira, baina ikerketa esparru zehatzago batetik. Horrela nagusiki Cruz Mundet eta Urrutikoetxearen lanei esker bi herri espezifikoen (Errenteria eta Irun) garai modernoaren amaieraren iragaitean ko-

---

<sup>1</sup> Egile hauen lanei gainbegiratu labur batek erakusten du, bide luze sekuentzian, probintziaren gizarte egituraren gatazka estali sorraren irudi diakroniko bat eskaintzen duen XVIII. mendean probintzia astintzen duten gatazka pasarteak sortzen dituzten arrazoien ernezetik hasi eta, aipatu leherketa sozial horien ikerketa zehatzekin bukatzeraino. Lehenengorako, oinarritzkoa da E. Fernández Pinedo (1974): *Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco (1100-1850)*. Madril: Siglo XXI; P. Fernández Albadalejo (1976): *La crisis del Antiguo Régimen en Guipúzcoa. Cambio económico e historia. 1766-1833*. Madril: Akal. Herritarren arranguraren astintze bortitz gisako XVIII.eko gizarte matxinada batzuen ikerketa zehatzago batentzat, oinarritzkoak dira I. Gurrutxaga (1933): "La Machinada de 1766 en Azpeitia". In *Yakintzan*, 5 zkia.; A. Otazu (1986): *El "igualitarismo" vasco: mito y realidad*. Donostia: Txertoa, 265-278; eta azkenik, José M<sup>a</sup> Iñurritegui (1996): *Monstruo indómito, rusticidad y fiereza de costumbres: Foralidad y conflicto social al final del Antiguo Régimen en Guipúzcoa*. Bilbo: UPV/EHU.

munitate horietan gertatutako ordena sozial eta ekonomikoaren bilakaerak aztertu ahal izan da<sup>2</sup>.

Egile hauek ohartarazten digute nolako pixkanakako liskar-giroa sumatzen den gizarte hura egituratzen zen eremu instituzional desberdinetan arakatzen den heinean. Norbanakoaren komunitatearekiko loturaren lehen elementu eta gizarteratze tresna-tik hasi (“etxea”<sup>3</sup>, norbanakoen eta komunitatearen erakunde egituratzaile nagusia), ordezkari-tza politikoaren maila lokaletatik igaroz (udal erregimentuak<sup>4</sup>), probintzi-aginteko erakundetara iritsi arte (Batzar Nagusiak eta Aldundiak<sup>5</sup>), horietan guztietan ikusten da subjektuak barneratzen dituzten gizarte kokapenaren eremu desberdinak osatzen dituzten antolaketa mailak ulertzeko modu desberdinak daudela.

Egile horiek planteatutako problematika ikerketa esparru murriztago batera inguratze aldera, gure asmoa Altzako (garai hartan Donostiako hiriarren jurisdikzioaren barruan) komunitateko zenbait gizarte eragilek sortutako dokumentazioaren azterketatik antza ondorioztatzen den antagonismo eta borroka sozialeko maila azpimarratzea da. Altzak urte haietan<sup>6</sup> onerako (eta baita txarrerako) zeukan nolabaiteko autonomi administratibo eta espiritualak, nolabait ere genesi dokumental berezi bat garatzeko bidea eman zuen. Zirkunstantzi horrek eskaintzen du komunitate honetako gorputz soziala zeharkatzen zuten gorabeherak nahikoa modu autonomoan jarraitzeko aukera. Zenbait auzi-eskeren formarekin bere arrasto dokumentala utzi duten gorabeherak, zeinak goiburu gisa antroponimoak gehi jatorriko herriak daramatenez, gure kasuan Alzta, bilaketa dokumentala bereizteko bidea ematen baitu.

Uste dugu tokian tokiko historiara jotze honek balio dezakeela Altzako komunitatearen egitura osatzen zuten pertsonen kokapen soziala eta liskar maila leku zehatz batean alderatzeko, eta, horrela, datozen orrialdeetan aurkezten duguna, gaiari ekiten diogun ikerketa-esparruaren apaltasunetik, Modernitatearen amaieraren euskal gizartearen errealtatearen ezagutza hobetzen lagun dezan. Aurkezten ari garena beza-

---

<sup>2</sup> J.R. Cruz Mundet (1991): *Rentería en la crisis del Antiguo Régimen (1750-1845). Familia, caserío y sociedad rural*. Errenteria: Udala; J. Urrutikoetxea (1992): *En una mesa y compañía. Caserío y familia campesina en la crisis de la “sociedad tradicional”. Irun 1766-1845*. Donostia: Deustuko Unib.

<sup>3</sup> Hainbat egilek behin eta berriz agerian jarri izan dute garai hartako jendearen antolaketa sozial eta komunitarioaren logika ulertzeko “etxearen” irudiak duen garrantzia, nagusiki O. Brunner: “La casa come ‘complesso’ e l’antica ‘economica’ europea”, P.A. Schiera (1970): *Per una nuova Storia Costituzionale e Sociale*. Milano: Editrice Vita e Pensiero-n. 133-164; D. Frigo (1985): “Il Padre de Famiglia”. *Governo della casa e governo civile nella tradizionale e dell’economica tra cinque e seicento*. Roma: Buzoni editore. Egile berarena hau ere, “Governo della casa, nobiltà e ‘repubblica’: l’ ‘economica’ in Italia tra Cinque e Seicento”. In *Cheiron*: Separata, 1985, 75-94 orr.

<sup>4</sup> F. Martínez Rueda (1994): *Los poderes locales en Vizcaya: del Antiguo Régimen a la Revolución Liberal (1700-1853)*. Bilbo: UPV/EHU.

<sup>5</sup> Konbentzio-gerraren pasartea Gipuzkoan probintzia artikulatzerakoan Gipuzkoako gizon handien antagonismo eta lehenasun desberdinen adierazgarria da oso.

<sup>6</sup> Antzeko beste erakunde batzuk bezala, nahiz eta jurisdikzionalki Donostiakoa izan, Altzak politikaren eta baita justiziaren kudeaketa-maila handi bat zuen. Altzaren jatorria eta bere udal antolaketari buruz, ikus D. Zapirain y J.C. Mora (1998): “La formación jurídico-política del espacio altzatarra”, In *Boletín de Estudios Históricos de San Sebastián-n*, 32. zkia.

lako lanek arestian aipatutako lanetan azaldutako hipotesiak egiaztatzeko helburua izan beharko lukete, nahiz eta jakin badakigun zeregin horrek dakarren zailtasuna, eta halako moldez ezen tokiko eremuan kokatutako ikerketek aurreko arrazoiketarako egiaztatzeko zein jarduera eremu zabalagoetan berretsiak izan daitezkeen interpretazio berririk formulatzeko balioko lukete.

## 1. GATAZKA HORIZONTALA

Modernitateko antagonismo sozialetaz daukagun hautemateak eskuarki eramaten gaitu, buru den elitea, batetik, eta bestetik, biztanleriaren gehiengoa osatzen zuen artisau eta nekazarien taldearen arteko aurkakotasuna imajinatuz. Irudi hau egia bada ere, eta, batez ere XVIII. mendean hasieratik, horrenbestean behin komunitate haietan gizartearen bi muturren arteko liskarren bat-bateko eztanda gogorraren egiaztatzen dokumentala badago ere, gai honi buruz egiten diren argudioen planteamendu eta ikuspegiak zabaldu beharko lirateke. Aurkakotasun horien azterketan “ekonomia morala”, “onura publikoa”, “ohitura komuna”, edo laburbilduz, boterearen sareak eta eragile desberdinen arteko uztardura sozialak bezalako gaiak sartzeak, tirabiren age-rraldi hauetako jokabideen genesi eta zergatia modu egokiagoan ulertzen laguntzen dutela uste dugu<sup>7</sup>.

Ildo horretan, ez dira hain ezagunak gorputz sozialaren buru den elitearen kideen beren artean ematen diren liskarrak. Horrela izendatu daitekeela uste dugu 1752an batetik, Altzako zinpekoa, Jose de Arzak y Larrerdi, makina bat aldiz herri honetako auzo-alkate izana, ikusiko dugun bezala komunitatean zuen itzal sozial indartsuak erregimentu osoa pertsonifikatzera baino zerbait gehiagora eramango duena, eta bestetik Santiago de Larreandia, herri bereko San Martzial elizako bikarioa aurrez aurre jarri zituen aurkakotasunak. Aurkitzen ditugu, beraz, komunitateko zuzendari espirituala, eta aurrean, beraren ordezkari politikorik gorena. Biak komunitateko maila buruzagi berekoak izateak ez du bateraezina egiten aipatutako gizabanakoen artean auzi kriminaletan sartzeak erakusten digun aurkakotasun maila sakona<sup>8</sup>. Altzako kontze-

---

<sup>7</sup> Kontzeptu hauen formulazio eta erabilera honako lanetan jarrai daitezke nagusiki: E. A. Thompson (1979): *Tradición, revuelta y conciencia de clase. Estudios sobre la crisis de la sociedad preindustrial*. Barcelona: Crítica; José María Imizcoz: “Actores sociales y redes de relación en las sociedades del Antiguo Régimen. Propuestas de análisis en historia social y política”, In C. Barros (ed.) (1995): *Historia a debate*. Santiago de Compostela: Historia a debate, 341-353; egile berarena (1996) *Elites, poder y red social. Las élites del País Vasco y Navarra en la Edad Moderna*. Bilbo: U.P.V./ E.H.U., eta berrikiago zuzendari bezala (2001) *Redes familiares y patronazgo: aproximación al entramado social del País Vasco y Navarra en el Antiguo Régimen (siglos XV-XIX)*. Bilbo: Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibersitatea; e Iñurritegui: *op. cit.*

<sup>8</sup> Gipuzkoako Agiritegi Orokorra (AGG-GAO), CO CRI 1755 (2)

jua eta bikarioaren beraren arteko eliz eta auzokoa den istilu batetik<sup>9</sup>, kriminal-motako demanda batera iristen da: azken horretan konpontzeko daudenak transzendentzia pertsonalagoa dute eta komunitatearen hierarkian auzilari bakoitzak duen toki indibidualarekin lotuta daude.

Gainera, Arzak eta Larreandia bikarioaren arteko auzian aurkitzen ditugu izaera sinbolikoa duten elementu batzuk zeinak aipagarriak izanik orain artean nabarmendu ez diren nekazaritza komunitatetako adierazpen kulturalerako formak ezartzeko aukera ematen baitute. Jose de Arzak y Larrerdik Altzako hainbat bizilagunen artean zabaldu zuen paper anonimoari buruz ari gara: paper horretan esaten da nola jokatu zuen bikarioak doluetako opariei buruzko auzian, komunitatearekin duen harremanaz irizten da (azkenean anonimoan aipatua izan zenak, Santiago de Larreandia bikarioak<sup>10</sup> egindako demanda kriminalaren zergatia izango dena, beraren eta herriari egiten dion zerbitzuaren kontra egiten diren egozpen larriak direla eta)<sup>11</sup>.

Bai anonimoa<sup>12</sup> zein lekukoaren aitorenak eta auzilarien prokuradoreek aurkeztutako frogak Modernitate minean euskal nekazaritza-komunitate baten esparruan ezar-

---

<sup>9</sup> Maiz gertatu ohi den bezala dokumentazio judiziala aztertzean, hasierako auzi-esketik etsaitasun eta antagonismo sakonak azaleratzen dituzten beste auzitara igarotzen da. Gure kasuan, ehorzketetan egindako opariei buruz Iruñeako Eliz Auzitegian Santiago de Larreandiak Altzako bizilagunen kontra aurkeztutako kereilari haiek erantzungo diote Jose de Arzakek buru izanik. Arrazoi zehatza zera izan zen: etxe horretako morroia Jose Antonio de Adurizen dolua zela eta Altzako Eguzkitza etxeak eskaini zuen 12 ontzako ogiaren oparia. Oparia, herriko ohiturari jarraikiz egin zen, borondatez, eta etxe bakoitzaren baliabideetara egokিতuta eta Eguzkitza etxearen kasuan *"alcanzados haze muchos años"* zeudelarik. Bikarioak uko egin zion adieraziz kopurua urria zela, eta *"llebarle en duelos de vezinos y sus hijos pan de a libra y por dos años"* zegoekiola, Arzakek gidatutako auzotarren salaketaren arabera, *"de unas mugeres panaderas y otras de su genio"* liluratu (G.A.O., idem).

<sup>10</sup> Anonimoaren eduki osoa eranskin dokumentalean irakur daiteke.

<sup>11</sup> Horri buruz, esan oso ugariak direla herrietako korporazioetako kide eta parroketako apaiz eta bikarioen artean sortutako auziak. Pulpitua tokiko komunitateari hitz egiteko leku ezin hobea zen. Bertatik "auzi personalak kitatu" eta parrokoiko komunitateko kideei komunitateko alderdi jakin batzuen aurrean jarrera hartzeko behar bezala erakuts zitezkeen. Honi buruz, 1652an Pasai Donibaneko apaiza, eta Martin de Ribadeo, kargua uzten zuen erregidorearen artean sortutako auzi kriminala kontsulta daiteke. Aipatu apaizak Ribadeo eta bere korporazioaren kontuen aurkako salaketa jarri zuen, apaiz-zerbitzuan babestuz haren jardunean egindako ustezko irregulartasunak elizan bildutako herritarrei azaltzeko. Arestian aipatu dugun bezala, geroago bien aldetiko konnotazio pertsonaletara igarotzen da eta, bai demanda kriminalen bidez kasu honetan bezala, bai ohorezko gaiak konpontzeko beste modu batzuen bidez, konpontze publikoa eskatzen duten ohore, fama, eta izen onaren babesaren kontu bihurtzen bukatzen dute (G.A.O., CO CRI 38,17).

<sup>12</sup> Anonimoari buruzko literatura historikoa ez da oso ugaria. Gure kasuan, ados gaude Jose Maria Iñurritegiarekin anonimoaren balioari buruz testuinguru eta kultura batek zehaztutako gizarte-egoerak aztertzeko abiapuntutzat hartzeko. (Iñurritegui: *op. cit.*, 27-28). Ingalaterrako kasurako interesagarria da Londreseko kazetetan egindako anonimoen erabilera kontsultatzea, E.A. Thompsonen zera adierazten duen: gizartearen desegituraketari buruz idatzi horietan isuritako salaketetako kritika sozial inplizitua eta gizarte ingeles tradizionalaren ohiturekin amaitzen ari ziren balore ekonomiko berrien sartze indartsua bitarteko honen bidez salatzen zituzten kaltetuek (Thompson: *op. cit.*). Anonimoa ez zen herritarren nahigabea erakusteko modu bakarra. Salaketa sozialen beste adierazpide batzuk xaribariak, maskaradak edo bertsoak ziren. Gure ikerketaren garaia, batez ere ahozko kultur tradiziokoa, komunikatzeko modu hori emateko aproposa zen, baina zoritxarrez apenas arrasto dokumentalik utzi ez duena. Komenigarria izango litzateke halaber, halako protesta herritarren kasuetan, gehiengoaren hizkuntza izanik, euskararen erabilpena aztertzea.



Personas que mantiene una grande familia de ama y moran  
 do sobrina, caballo y un muchacho; que cada uno comerian  
 al dia un Buei; Regata en su casa mucho vino; Suele  
 tam.<sup>en</sup> Banquetes en su casa en concurso de ciertos Presbi-  
 teros y otros dispendios de chocolates y Regalos a las mugeres  
 que depusieron a su favor y entran y salen en su casa  
 publica y simuladamente.



"Ademas que mantiene una grande familia de ama y moran dos sobrinos, caballo y un muchacho que cada uno comerian al dia un buei, se gasta en su casa mucho vino. Suele aber tambien banquetes en su casa en concurso de ciertos presbiteros y otros dispendios de chocolates y regalos a las mugeres que depusieron a su favor y entran y salen en su casa publica y simuladamente."

tzen diren harreman sozialak mota horizontaleko gatazka baten inguruan bideratzeko aukera ematen dute. Aurrerago ikusi ahal izango dugu nola mailakatze komunitarioan izaera bertikal garbia duen liskar baten inguruan ere gizarte-roleko joko argia gertatzen den.

Paper anonimoaren erabilpenarekin, egileak Altzako bizilagunei modu eraginkorrean helarazi nahi zien parroko bikarioak zituen ohituren salaketa, horrela bere anonimotua gordetzen saiatuz. Lehen helburua lortu zuela dirudien arren, auzitik igarotzen diren lekuko desberdinek dokumentua ezagutzen dutenaren lekukotasuna ematen duten heinean, ez dirudi arrakasta bera izan zuenik bere nortasuna ezkututzen.

Arzaken defentsan salbuespenik gabe herriko kontzejuko zinegotzi-gai guztiak aterako ziren, beste egokiera batzuetan agerian geratuko den bizilagun horien elkartasun horizontala<sup>13</sup> erakutsiz. Bere alegatuan, gaiari buruzko bere jarrera argitzeaz gain ("*pida no ser injurioso a ninguno dicho papel anonimo*") Donostiako hiribilduaren kontra konpontzeko urteak zeramatzaten herriaren beraren zenbait eskubideen babes bilatzeko aukera daukate ("*como asi bien no ser obligados dichos jurados a dar parte a dicha justicia de casos particulares, no precediendo queja*"). Anonimoan Arzakek salatutako gertaerak, XVIII.eko anabasa sozialen kausaz erakutsitako kexen antzekoak dira, hor non kleroak zein buru den eliteak ezarritako berrikuntzen aurkako gorrotoak tarteko zen sare sozialean ohitura eta usadio eta komunitatearen orden naturalaren babesarekiko begirunearen aldarrikapena aurkitzen duen, buru den taldearen berrikuntza eta gogoek erasana ikusten baitzen. Gure kasuaren garrantziak zeran datza: berrikuntza horiekiko erantzun soziala kontzejuko bizilagun berengatik datorrela. Horregatik pentsatzen dugu, komunitatearen interesen defentsan Arzakek egindako saioari darion paternalismoari erantsi dakiokela guri ihes egiten digun istilu pertsonalaren osagaia, edo agian komunitatearen gailurrean leku gailena ebazteko ahalegina, azken hori zailentzen baitzegoen herrira bikario berria iristearekin eta horren inguruan biltzearekin orduraino Jose de Arzaken itzal eta patronazgoaren inguruan eratzen ziren lotura pertsonalak.

Arzaken paternalismoaren (edo baita patronazgo komunitarioaren ere) definizioa ez da inolaz ere funsgabekoa<sup>14</sup>. Auziko parte-hartzaile bakoitzak komunitatean zein leku duen esan ahal izateko, Imizcoz-ek<sup>15</sup> proposatutako eran egitura komunitarioko harreman sozialen sareak azpimarratzea interesgarria bada ere, bikarioak egiten duen

---

<sup>13</sup> Altzako gizarte modernoaren azterketa sakonago batek agian elkartasun horizontalaz baino uztardura eta sare sozialei buruz hitz egiteko aukera emango luke. Gaur eguneko ezagutzekin interpretazio honekin gertatu beharko dugu.

<sup>14</sup> Altzan Arzak familia egindako paperari buruz, ikus Juan Carlos Mora (1997): "Alta-Arzak; una historia compartida" In *Hautsa Kenduz III-ean*. Bertan irudikatzen da leinu horretako hainbat kidek herri horretan betetako leku garrantzitsua, zenbait mendeetan zehar komunitateko leku nagusienak etengabe izan zituztelarik.

<sup>15</sup> Arestian aipatutako lanetan ikusi daitezke komunitatearen hierarkia egituratzailetan ematen diren uztardura eta sare sozialak modu eraginkorragoan argitzeko José M<sup>a</sup> Imizcozek egindako proposamen metodologikoak.

gertakizunen kontaketak Jose de Arzak-ek komunitatean duen egoera gailena frogatu nahi duela dirudi<sup>16</sup>. Horrela, bikarioak bere defentsan parrokia bere kargu hartu zuenetik Arzak zein gainerako bizilagunen esku pairatutako bidegabekeriak nabarmentzen ditu (*“desde que entre en esta parroquia no han cesado de inquietarme los vecinos, ya pretendiendo los arriendos de la casa vicarial, no siendo esta de ellos, ya de la huerta, de que han estado en posesion siempre mis antecesores, ya faltandome el vino, ya negandome las ofrendas de pan y cera que se han usado, y ya practicando otras demostraciones ajenas a todo hombre de bien y propias de espiritu inquieto, que les dictaba e influia. No contento con esto el expresado don Joseph paso a insultarme desde la plaza, a tiempo que en mi propia casa se hallaban el receptor y dos escrivanos que recibieron las informaciones del pleito ( ). Ni esta demostracion usada en que se desfogo su animo inquieto vasto a calmar del todo su colera, sino que otro dia en que todos los vecinos estaban juntos en la Casa Concegil, varios de ellos gritaban con voces descompasadas a la mia que si no estaba contento, saliese del lugar y que la Poblacion buscara vicario, llamando de este modo la atencion de quantos pasaban y escandalizando a la gente que concurría en la plaza de dicha Poblacion.*

*Estas y otras demostraciones que he tolerado con paciencia, y las han practicado los vecinos siguiendo las maximas del expresado don Joseph, son efectos sin duda de un temor servil causado del despotismo (por no decir tirania) con que los domina, pues a su voz concurren temerosos y lo veneran oraculo en congresos publicos y ocultos, asistiendo por caminos estraviados y sendas ocultas a su casa, antes de juntarse en concejo ( ) haverseme apedreado la Casa Vicarial, escopeteado ahora quatro años la de don Joseph de Azcarate, que vino a recrearse en tiempo de verano, y esparcido varias voces contra mi persona...”*<sup>17</sup>.

Prozesu honetan zehar garaikoak berezkoak diren salaketa sozialetan isuritako beste osagai komun batzuk azaltzen dira. Gertakizunen garapenean emakumeek jokatu-tako (edo emakumeei egotzitako) paper nagusia eta horien berorien katalogazio moral eskasa, okinei eta beren ohitura eta zintzotasun txikiko moraltasunari buruzko ikuspegi herrikoia, edo laburbilduz, kleroaren bizitza ez oso “kristaua”, katolizismoaren berezko baloretatik urruti, anonimoan adierazitako kexetan zehar igarotzen doaz: horiek dira gatazka sozialeko gertakarietako partaideen aitortpenetan agerian geratzen diren gizarte eragile jakin batzuei egotzen zaizkien zenbait estereotipo eta jarreraren adibide fede-emaileak.

---

<sup>16</sup> Egoera hori argi eta garbi irudikatzen da José de Arzak y Larrerdik zenbait jabetza zituelako, hala nola beretzat lan egiten zuen eskribau bat, Jose Antonio de Iribarren. Horrela adierazten du berak anonimoari buruzko auzian galdetu zitzaionean: Altzako bizilaguna dela dio, *“escriviente de exercicio al presente, y que varias vezes ha trabajado en escribir en casa de don Joseph de Arzaq Larrerdi ( ) en la que en una de sus casas que tiene vive el que declara”*. Onartzen du bera izan zela paper anonimoa idatzi zuen pertsona, Arzak-ek aginduta eta zenbait kopia egin zituela bizilagunen artean banatzeko.

Arzakek komunitatean zuen lekua egoki definitzen zuen beste zirkunstantzia lanerako ez den zaldi baten jabe izatea da. Catalina de Bonazategi bere zerbitzariak nagusia non zegoen galdetu ziotenean, honakoa erantzun zuen *“su amo salio a cavallo de su casa”*, eta Igeldora joan zela. (G.A.O., idem).

<sup>17</sup> G.A.O., idem.

Gipuzkoako korrejidoreak Azkoitian 1755eko urriaren 21ean emandako epaiak amaiera ematen dio Altzako bizilagun eta bikarioaren arteko auziari. Han, Jose de Arzaki Errege-ganberarentzako eta auziaren zehar gertatutako justiziaren gastuetarako 50 dukaten ordaintzera zigortzen zaio. Hala ere, epaiaren gauzarik interesgarriena korrejidoreak Arzaki emandako “gomendioa” da, bertan eskatzen zaiolarik *“abstenga de ofender con sattiricas ofensivas voces y expresiones a qualquiera persona, y en especial a don Santiago de Larreandia, vicario de la Poblacion de Alza, asi por escripto como de palabra, y trate a este con la attencion y veneracion que corresponde a su parrocho ( ) y teniendo pleitos use de derecho en los Tribunales sin dar al publico iguales papeles como el que se halla...”*<sup>18</sup>. Anonimoen erabilpenak beldur ematen zien probintziako buruei, hainbat gizarte eragileen arrangura eta ondoezaren adierazpenaren forma gisa ezin baitzen alde batera utzi ezarritako ordenari buruzko keaxak helarazteko haiek zuten erraztasuna, edo hobe esanda, orden naturalaren desordenari buruzkoak, hori baitzen idatzi haien hari nagusia.

Agian irakurleren batek faltan sentitu du aurreko lerroetako arazo komunitarioen zerrendatze eta azalpenean zeregin garrantzitsuago bat eman izana biztanle eta maizterren taldeari, biztanleen kopuruari begiratuz gero komunitate tradizional modernoetako talderik garrantzitsuena eta literatura historikoa erakusten ari den bezala, erabakietatik eta kontzejuko organoen parte izatetik kanpo zegoena. Esku artean dugun auzi honetan, egoera horrek ez zion ihesik egin kausaren prokuradorearen azterketari, zeinak aldean alegatuetako baten ertzean zera idatzi baitzuen, *“los ynquilinos ni fueron citados, ni oydos en este pleito”*<sup>19</sup>. Jarraian datozen lerroetan ikusiko dugu nola biztanle eta bizilagun zinegotzi-gaien arteko antagonismo eta errealtatearen hautemate-maila eta sakonera estrukturala handiagoa zen ugazaba ziren bizilagunak eta bikarioa aurrez aurre jartzen zuena baino.

## 2. GATAZKA BERTIKALA

XVIII. mendeko bigarren zatian, gatazkek komunitate tradizionalak zeharkatzen zituen. Arrazoiak askotarikoak ziren: nekazaritzaren geldialdi argia, manifakturen ekoizpenaren jaitsiera, merkataritzaren kolapsoa, toki-erakundeen parte hartze formulen eta administrazio politikoaren auzitan jartze irekia. Hori guztia gizarte-tirabiren handiagotze nabarian islatuko da. Kontrolaren bitarteko egokien jabe izateak errealtate sozial, politiko eta ekonomiko horri ekitera daramaten erabakietan parte hartze handiago edo txikiagoa izatea eragingo du. Horrek haren kontrola lortzeko borroka ezkutua sortuko du.

Aurreko paragarfoetan ikusi dugu, goitik, Altzako gizarte-egituraren gailurrean, komunitatean kokatzearen optimizazioa erabakitzen ari zela, harremanen eta baliabide sozio-ekonomikoen artikulazioan horrek berarekin zekarren hierarkizazioarekin.

---

<sup>18</sup> G.A.O., idem.

<sup>19</sup> Idem.



Hala ere, joko horretan gizarte eragile guztiek parte hartzen zuten. Biztanleek ezin zuten halako tirabirekin zerikurisik ez izan, areago elementu jakin batzuen kontrola argitzea zenean kontua<sup>20</sup>. Alde batetik, kudeaketari eta kontzejuko ondasunen etekinen banaketari erantzuna eta, bestetik, toki-erakundeetan parte hartzetik kanpo egotea. Elementu biek harreman estua dute eta ezin dira eta ez lirateke banatu behar, herritarren aldarrikapenetan komunitatearen karguetan presentzia bidezko baten eta propioen ondasunetatik lortutako irabazien berdintasunezko banaketa baten eskaerak aurkitzen direlarik.

Atze horren gainean kokatu behar dira bizilagun zinegotzi-gaiek eta biztanleek elkarren aurka jartzen dituzten auzi-eskeak. Zinegotzi-gaien taldearen aldetik ordezkapena Arzak familiaren eskutan egokitu bazen, biztanleen aldetik Martin Berraondo izango da pertsonaiarik nabarmenena ugazabek or-har, eta Arzakekoek bereziki, komunitate lokalaren gainean zeukaten kontrol indiskriminatuaren aurkaritzan.

Hain zuzen, Urumeako Zilegimendiek etekina zinegotzi-gai bizilagun eta biztanleen artean zuzenago banatzearen eskaera izango da bi taldeak aurrez aurre jartzen zituen mota bertikalako gatazka bideratuko duen gertakaria<sup>21</sup>. Biztanleen buru jarriz, Berraondok eskatzen zuten 9.315 errealak, Urumeako Mendi Frankoen erdi-erdian zegoen Oberan menditik ateratako egur-zametatik lortutako urteko errenta, denon artean, biztanleak barne, banatzea eta Andres de Arzaki leporatu zion zegokien partea ukatzea<sup>22</sup>. Berraondo eta bere kideen asmoei Arzakek egin zien alegatua ezin adierazgarriagoa da bizilagun zinegotzi-gaiek beren pribilegioen defentsan erabilitako arrazoibidea ulertzeko. Horrela, esaten du *“dichos moradores no tienen ni han tenido jamas derecho, ni participacion alguna en los citados Montes, ni la distribucion de su producto, que privativamente toca y pertenece a los citados vecinos con exclusion de todo morador”*, eta bukatzeko beraz, ez dutela *“la lexitimidad indispensable y necesaria a pedir la citada cuenta”*. Andres de Arzaki, lehenago Jose de Arzaki bezala, udal kontuak modu egokian ez ematea eta bere probetxurako erabiltzea leporatuko zaio<sup>23</sup>. Azkenik bizilagun zinegotzi-gaien arrazoibidearekin amaitzeko, gertakizunen bere interpretazioaren logikaren

---

<sup>20</sup> Bizilagunak, biztanleak, maizterrak edo errentariak herrian etxea berea ez duten pertsona oroz osatua dagoen talde gisa defini daiteke, bai beste herrietatik iritxitako jendea delako, bai ondare familiarraren jabetzatik kanpo geratutako bigarrenak izateagatik. Jabetzarik eta auzotasunik eza horrek tokiko karguetatik kanpo utziko ditu, eta beraz, tokiko gaien kudeaketaren kontroletik kanpo. Aldiz, bizilagun zinegotzi-gaiak, etxeen jabeak dira, herrian sustraituta daude, *“res publica”*-ren hautaketan eta administrazioan zuzenean parte hartzen dute, eta bere autodefinizioaren arabera komunitatearen *“la mayor y mas sana parte”* osatzen dute, denboraren joatearekin, ondare familiarrak pertsona gutxi batzuren eskuetan bildu den heinean, sinesgarritasuna galtzen joan den zirkunstantzia.

2. eranskin dokumentalean Altzan 1761ean bizi ziren batzuen eta besteen zerrenda eskaintzen da. (G.A.O., CO LCI 3153).

<sup>21</sup> Altzako Urumeako Mendi Frankoen ustiapena eta herritarren artean bere banaketak sortu zituen liskarrei buruz, ikus J.C. Mora (1996): *“Los Montes Francos del Urumea”*, In *Altza Hautsa Kenduz III-n*, Donostia: Donostia Kultura. 37-50.

<sup>22</sup> G.A.O., CO LCI 3153.

<sup>23</sup> Idem.

barruan, eskubide komunitarioak jabegoarekin eta lurrarekiko antzina-antzinako loturarekin parekatzera eramaten ditu, erantsiz ezin dutela baliozko izan maizterren asmoek ez baitute *“establecimiento fijo ni havitacion continua ni morada en la Poblacion y porque alguno de ellos tienen su residencia, asientos y entierro en la Parroquia de la villa de Astigarraga y otros son de las feligresias del Antiguo, San Bartholome y Santa Cathalina”*. Azkenik, beren kausa frogatzeko zinegotzi-gaiek egindako ahaleginak gorabehera, Ignacio de Azkona y Carrillo korrejidoreak bere epaian biztanleei arrazoa ematen bukatuko du (1762 urtea zen) ezarriz biztanleek Urumeako Zilegimendien zatiak banatzea *“a una con los vezinos concejantes con igual proporcion los unos y los otros y con exclusion del concejo o poblacion de Alza y sus propios y rentas”*<sup>24</sup>.

Berraondo eta Arzak familiaren arteko, edo gauza bera dena, biztanle eta bizilagunen artekoa ageriko areriotasunaren testuinguru honetan kokatzen da beste demanda kriminal bat, oraingoan Juan Angel de Arzak Parada eta Francisco Xabier de Zalduek Martin de Berraondoren kontra aurkeztua, honako honegatik: *“las palabras injuriosas y ofensivas que se a jactado en diferentes partes y ocasiones contra el honor, credito y estimacion nuestra, diciendo contra los dos que eran unos falsos villanos, y ademas contra dicho Juan Angel que era un pendejo, y que ocultaba papeles y traia engañados a los vecinos de Alza”*<sup>25</sup>. 1762an gaude, Urumeako Zilegimendien ustiaketari buruzko auzia argitzen ari zen garai, eta elkarbizitza ezin tirabiratsua zen unea. Arzaken kontrako irain eta salaketak ezagunak zaizkigu. Maila pertsonaleko konnotazioei kudeaketa publikoaren bidegabeko erabiltzearen eta gorputz komunitarioaren borondatearen kontrolaren saioaren salaketak eransten zaizkio. Aurkaritza-irudi horrek ez digu pentsarazi behar bi mundu itxiak zirenik, lotura pertsonalik gabeak eta iskanbila etengabe. Alderantziz, biztanleen etxebizitza askoren etxe eta baserrien jabetza bizilagun zinego-

---

<sup>24</sup> Hala ere, ez dirudi halako erabaki judizialak biztanleentzat berehalako onura nabarmenak ekarri zituenik. Bistakoa dirudi kontzejukoek ez ziotela hain erraz uko egingo mendeetan zehar izandako pribilegioei, zirkunstantzia horrek udal kudeaketaren beste eremu batzuetan ere biztanleen erreklamazio eta parte hartze-ari atea ireki ahal izango ziotelako, tokiko adminstrazioaren bere ohiko kontrola auzitan jarritz. Beldur hori 1778an egiaztatuko zen. Urte hortan, biztanleek José Angel de Arzak Paradaren (Andres de Arzaken semea) eskutan zegoen administradore kargua eta Zilegimendien bere botere eta errenten baliogabetea eskatu zuten, kontuen kitapenaren zati batekin geratu izana berriro ere salatuz, eta zinegotzi-gaien interesentzat larriago zena, kargua ezabatu eta berau *“diputado del comun”* delakoek hartzea, horrela biztanleen kategoriak kontzejua ondatzeko propioetatik lortutako interesen kudeaketa zuzenki parte ahal izan zezaten (G.A.O., CO LCI 3794).

<sup>25</sup> G.A.O., CO CRI 1762 (2). Arestian aipatu dugun bezala, komunikatzeko modua nagusiki ahozkoa den gizarte baten aurrean gaude. Kultura modernoaren ezaugarri hau jakina izanik, ahaztu egiten da batzutan zirkunstantzia honek komunitateko kideak *“behartu egiten zituela”* bilera ugari eta auzotarrekin elkarrizketak izatera, tokiko gaiei buruz informatuta egoteko taberna, meza, festa, merkatu, eta udaletxeko atarrien inguruko taldeetan... horrela arreta handiagoz aztertua izatea merezi duen berehalako gatazka-mota bat gertatzeko prest egonik, izan ere ohoreari buruzko ohiko diatribek maiz tokiko egituraren ezagutza perfektuak soilik azalertzeko aukera ematen duen sare komunitarioan zuten kokapen desberdinak izkutatzen dutelako.

tzi-gaien eskuetan zegoen<sup>26</sup>. Bizilagun zinegotzi-gai horiek nagusitasun jarrera eta auzoko sarearen beste kontrol-elementuen arabera, beren mesedetarako nolabaiteko pribilegio eta ohiko eskubideen babeserako bidea ematen zuen harremanezko egitura komunitario bati eusten zioten, soilik geroago eta gatazka-une berealdikoetan auzitan jarriko ziren pribilegioak.

Interesgarria da nabarmentzea bi aldeek aurkeztutako lekuko jatorria. Juan Angel de Arzak bizilagun zinegotzi-gaiez baliatzen da, Altzako etxeen jabe<sup>27</sup>, baina baita maizterrez<sup>28</sup>, erakutsiz bai talde batera zein bestera jotzeko gaitasuna. Martin de Berraondok, aldiz, soilik biztanleak aurkeztu ditzake, bere gizarte-maila bereko pertsonak<sup>29</sup>.

Gai asko geratzen da esan gabe, segida tenporal zabalago batean gertaeren berri-ze zehatzago batek soilik argituko lukeena. Transakzio eta truke ekonomikoak, eguneroko harreman eta sozializazio formak ezagutzeak, labur esanda, Donostiako kasuan debekatuak dauden iturri dokumentaletara jotzeak aipatu berri ditugun gatazka gertaerak txertatzen diren kultur komunitarioa modu zehatzago batean ulertzeko aukera emango luke. Auzi judizialak gai horretara inguratzeko modu ezin hobea bada, ez digute begien bistatik alde egin behar bere mugak eta gizartearen sareari buruz ematen digun ikuspegia beste mota bateko iturriekin osatzeko beharra. Aztertze-ko gertaeren berritze dokumental oso bat eginagatik, gertatu zen haren zati baten interpretazioa baino ezin bada egin, iturri zatikatuen kontsultarekin, berau mugatuagoa izateko arriskua dago, Donostiako kasuan bezala.

---

<sup>26</sup> Oso interesgarria litzateke Altzako jabetzaren egitura zein den ezartzea, arestian aipatutakoa egiaztatu ahal izateko. Hipotesi gisa, aproposa litzateke ikustea nobleziaren eta burgesiaren eskutan zeuden baserri askoren artean, Aienas baserria ote zegoen, Martin de Berraondo bizi zen etxea. Zirkunstantzia horrek Berraondori Altzako bizilagunen baten etxeko beste maizter batzuk jasango zuten kontrolaren gertutasunaren aurrean posizio "libreago" bat utziko bailioke, jabe-maizter harremanak berekin lekarkeen artikulazio sozialetatik kanpo, aurkeztu ditugun gaien aurrean argiago posizionatzeko aukera izanik.

<sup>27</sup> Juan de Larratxao (Garbera Behea), Juan Martin de Alkiza (Larratxao), Jose de Ibarburu (Casanao), Juan Antonio de Etxeberria (Arzak).

<sup>28</sup> Pedro de Merkader (Garbera Behea), Bautista Aristizabal (Kataliñene), Jose Tolaretxipi (Zarategi).

<sup>29</sup> Jose de Tolerotxipi, Pedro de Anabitarte, Juan de Salaberria. Tolerotxipiren aitortzatik honakoa azpimarratzea merezi du: Urumeako Zilegimendien auzian biztanleen defentsarako oroitzatxosten bat ez aurkezteko Juan de Merkaderri Arzak Paradak egin zion eroskeria saioaren aditzera ematea. Zirkunstantzia horrek ere ez zuen Berraondo libratu korrejidoreak ezarri zion zigorrerik: kostu judizialen ordainketa eta etorkizun-ear horrelako hitzak ez esateko abisua.

## ERASKIN DOKUMENTALA

### 1. ALTZAKO SANTIAGO DE LARREANDIA BIKARIOAREN KONTRAKO HERRIKO AUZIAREN TESTUINGURUAN JOSE DE ARZAK Y LARRERDI -K IDATZARAZI ZUEN PAPER ANONIMOA (G.A.O., CO CRI 1755 (2))

El motibo de este pleitto a sido el que los de la/ Casa de Eguzquiza de vezinos empezaron/ en el duelo de Joseph Anttonio de Aduriz, mozo/ hijo de la Casa, con ofrenda de doze onzas, como/ se a usado otras vezes por varios vezinos y casos/ por ser cosa volunttaria la ofrenda con mas// o menos segun la posibilidad de las familias, pues/ muchas de vezinos son de corttos medios y hazienda co/mo se save en Guipuzcoa: Y en Alza se a usado/ por los vezinos andar con una libra de Pan, con/ media con doze onzas, etc. Unos andan dos años/ otros veintte meses; otros 16, 14, un año, etc., todo/ volunttario y segun los medios y posibilidades de las familias. Los de Eguzquiza esttan alcanzados haze/ muchos años y sin embargo, por el punttillo empezaron/ con pan de doze onzas; pero el vicario, de genio/ ymperioso y codicioso, seducido de unas mugeres/ panaderas y otras de su genio, dio querella en el/ tribunal de Pamplona, suponiendo con falsedad/ hera obligazion y sin cosa en contrtario, el llebarle/ en duelos de vezinos y sus hijos pan de a libra y/ por dos años. Lo qual siendo menttira, salio a la/ causa la poblazion y vezinos, quienes en el plei/tto no an negado el haver de ofrendar, pero pues/ siempre fue libre y volunttario, no como quiere/ el vicario ni en tamaño, ni en durazion de tiempo./ En este estado haviendo dejado lo principal del pleitto, // introdujo el articulo de que fuese amparado/ en ocasión fingida, que hubieron de declarar/ en tiempos de las pruebas que fueron por el mes/ de marzo sus testtigos Francisca Perez, Feliz/ y Ygnacia Anttonia de Gabarain, su sobri/na, ambas panaderas, que viven en la casa/ de Aduriz, mui estimadas y regaladas del vi/cario, como tambien Marcela de Guruceaga/ y otras mugeres de mala conciencia, que es/ publica voz y fama juraron falso y decla/raron con menttiras, oculttando lo que hera/ contrtario a la prettension del vicario./

Declararon entre otras cosas no haver/ visto jamas menos de media libra de pan/ los dias de ofrendas, y en duelos libra entera./ Las mismas panaderas, aora diez años,/ pusieron en los duelos de Clara de Garaico/echea, vezina principal y dueña de la Casa de/ Sius, pan de cinco y seis onzas, y a otros ve/zinos pan de media libra, de doze onzas,/ y por tiempo limittados. Sin embargo, decla/raron con mala conciencia lo contrario.

La Poblazion tubo por testtigos mucha gentte on/rada, dos vicarios y un sacerdote, que declararon/ todo hera volunttario, etc. Sin embargo de mu/chos ejemplares que provaron la Poblazion y/ vezinos contra la demanda del vicario, a sali/do la apasionadisima senttencia contra ellos, am/parando al vicario en su supuestoto falsissimo/ por su mero dicho y por la deposizion de panade/ras, jentte vaja y oscura y de una codicia/ deabolica por vender mas, y por la amistad del/ vicario que se vende a todos por santto, de buena/ conciencia y por mejor que los vicarios de antes del./ Aun-

que el vicario justifica (entre los que/ no lo conocen) sus palabras, pensamientos y obras,/ tiene sus pecadillos como cualquiera hijo de su/ madre, y le comprende mucho aquello de San Pablo/ “la codicia radix omnium malorum”./

Ademas que mantiene una grande familia de ama y moza, dos sobrinos, cavallo/ y un muchacho, que cada uno comeria al dia// un buei; se gasta en su Casa mucho vino,/ suele haver tambien banquettes en su casa/ en contra de los auttos presviteros y otros dispensados de chocolate y regalos a las mugeres que/ depusieron a su favor, y entran y salen en su/ Casa publica y simuladamente./

Con que ¿de donde y como para tanto? A/ costa de quatro pobres tiranizados labradores,/ vezino y ynquilinos./

En conclusion, si los vezinos y moradores/ de Alza no quedaren con la libertad y honrra/ que asta aqui, no podra haver paz y quiettud,/ ni se podra servir bien Dios Nuestro Señor,/ con tales escandalos y codicias, etc./

## 2. 1761. KONTZEJUKO BIZILAGUNEN ETA BIZTANLEEN ZERRENDA

Bizilagun zinegotzi-gaiak:

Jose de Arzak Larrerdi, Juan Antonio de Etxeberria Arzak, Domingo de Ibarburu, Jose de Ibarburu, Bernardo de Larratxao, Manuel de Ibarburu, Miguel de Parada, Agustín de Casares, Juan Bautista de Casares, Juan Martin de Alkiza, Juan de Larratxao, Antonio de Berra, Juan Bautista de Zapiain, Santiago de Bonazategi, Jose de Arzak, Juan Angel de Arzak Parada, Xabier de Zaldua, Andres de Arzak Parada, Pedro de Ibarburu, Marcial de Etxeberria.

Biztanleak (eta bizi diren etxea):

Jose de Gabarain (Boneda), Salvador de Loidi (Laguras), Jose de Etxeberria (Alapunta), Pedro de Martirena (Peredoene), Domingo de Agirre (molino de Zaldua), Juan Bautista de Altuna (Etxeberria), Juan Antonio de Arozena (Benta Txiki), Juan Lopez de Petriarza (Benta de Yuso), Nicolas de Enbil (Benta de Biso), Juan Perez de Guruzeaga (Portuzar), Bernardo de Zubiarrain (Larratxao), Juan Cruz de Zapiain (Aranzuine), Ignacio de Jauregi (Aranzuine), Juan de Salaberria (Zilargilene), Juan Antonio de Zubillaga (Galantaene), Jose de Etxeberria (Txapinene), Manuel de Etxeberria (Arteaga), Martin de Egileor (Sius Berri), Francisco de Aranburu (Garbera Bea), Salvador de Aldabe (Estibaos), Pedro de Artola (Miranda), Juan de Guruzeaga (Lizardi), Bernardo de Añorga (Siustegi), Francisco de Urrutxaga (Siustegi), Miguel de Elizalde (Floresta), Juan Luis de San Martin (Sandardegi), Juan Antonio de Etxagoien (Bonazategi), Marcial de Merkader (Laskoene), Agustin de Añorga, Antonio de Arrieta (Balerdiene), Francisco de Anabitarte (Lazunene), Juan de Altuna (Portuetxea), Domingo de Ormazabal (Arrieta Bekoa), Bautista de Iraola (Uba Bekoa), Pedro de Anabitarte (Etxeberri), Pedro de Larrañaga (Sagastieder), Felipe de Urkia (Argel), Alejo de Alana (Espartxo), Juan Antonio de Resusta (Otxoki), Martin de Arrieta (Artolategi), Pedro de Etxeberria (Aingelu), Ignacio de Arrieta (Tolazar), Santiago de Mendiburu (Irasmoene), Jose de

Ansa (Marijuandegi), Manuel de Aduriz (Ubegi), Pedro de Otaño (Plasentzi), Esteban de Urrutia (Plasentzi), Fermin de Etxeberria (Ubegi), Manuel de Berra (Mateo), Bartolome de Yun (Mateo), Martin de Berrondo (Aienas), Bernardo de Ibarburu (Katalintxoene), Andres de Otaño (Torrua), Lazaro de Zapiain (Pellizar), Pedro de San Sebastian (Txabalone), Tomas de Goikoetxea (Sarategi), Juan Bernardo de Merkader (Juananene), Santiago de Elizalde (Aduriz), Francisco de Etxenike (Miraballes), Francisco de Ibarburu (Antxo), Agustin de Ibarburu (Erretiro), Juan Antonio de Gorostiaga (Eskalantegi), Juan Miguel de Etxeberria (Miranda Bea), Pedro de Jauzan (Papin), Asencio de Egizabal (Miramar), Marcos de Berra (Garbera Goia), Domingo de Segurola (Garbera Goia), Esteban de Artola (Marrus), Pascual de Arrieta (Merkader), Juan de Goikoetxea (Aduriz), Juan Bernardo de Zabala (Irasmoene), Manuel de Etxarri (Irasmoene), Andres de Parada (Txurdiñene), Felipe de Berridi (Arzak), Domingo de Ibarburu (Txipres), Juan Antonio de Merkader (Soraburu), Juan de Mariskorena (Illaradi), Juan Bautista de Aristizabal (Kataliñene), Jose de Aranburu (Pelegriñene), Bautista de Mujika (Martiotegi), Jose de Mujika (Martiotegi), Marcial de Toledotxipi (Telleria), Miguel Ignacio de Garaiburu (Landarro), Manuel de Elkano (Mirasun), Domingo de Sius (Mirasun), Juan de Zugasti (Arzak), Miguel de Aldanondo (Kastilun), Bernardo de Merkader (Akular), Juan Jose de Elizalde (Akular), Sebastian de Borda (Mirabarkera), Pedro de Etxeberria (Barona), Miguel de Igarzabal (Aiete), Santiago de Ibarburu (Darieta), Juan Martin de Etxenike (Zubimusu), Jose Manuel de Enbil (Benta Bea), Leon de Iartza (Mirakrutz), Miguel de Arrieta (Gartziategi), Miguel de Arrieta (Antondeggi), Joaquin de Zapiain (Lizarrategi), Andres de Otaño (Torrua), Jose de Tolero txipi (Sarategi), Jose Manuel de Arrieta (Tolazar), Jose Antonio de Aierza (Intxaurrenondo), Joaquin de Etxarri (Lizarditxiki).